

GƏNCLƏRİN İNKİŞAF STRATEGİYASI VƏ TƏHSİL SƏVİYYƏSİNİN ƏMƏK BAZARINDA ROLU

S.T. CABBAROVA

AMEA Naxçıvan Bölməsinin Təbii Ehtiyatlar Şöbəsi

Məqalədə gənclərlə bağlı dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərdən və inkişaf proqramlarından bəhs edilir. Vurğulanır ki, neft kapitalının insan kapitalına çevirilməsi sahəsində mühüm işlər görülməkdədir və bunlar gənclərin real əmək bazarına uyğunlaşması məsələsinə kömək edə bilər. Müxtəlif peşə ixtisas məktəbləri, fasiləsiz təhsil sistemləri və xaricdə təhsil alan tələbələrin potensialından istifadə etməklə ölkədə işsizlik səviyyəsini iqtisadiyyatda normal sayılan səviyyəsinə gətirmək və cəmiyyətin dirçəlməsinə nail olmaq olar.

Açar sözlər: gənclərin təhsil səviyyəsi, inkişaf strategiyası, işsizlik, məqsədyönlü siyasət.

Azərbaycan hazırda iqtisadi inkişaf tempinə görə Şərqi Avropa və MDB məkanında liderliyi qoruyub saxlayır. Bütün bunlar həm də ümummilli liderin elmi prinsiplər üzərində əsasını qoyduğu iqtisadi siyasətin yeni mərhələdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsinin nəticəsidir [1, səh. 34].

Prezident İlham Əliyev dəfələrlə vurğulayıb ki, "müstəqil güclü dövlət yalnız güclü iqtisadiyyat üzərində qurulur". Respublikanın yüksəlişinin özünəməxsus yolu da məhz iqtisadi inkişaf xarakterizə olunur. Azərbaycanda bu gün dayanıqlı, davamlı inkişaf formalaşıb. Ulu öndər Heydər Əliyevin yaratdığı yeni neft strategiyası hələ uzun müddət xalqımıza xidmət edəcəkdir. Bildiyimiz kimi iqtisadiyyatımızın əsasında neft amili dayanır. Uğurlu neft strategiyasının həyata keçirilməsi, neftin dünya bazarlarına nəqli istiqamətində şaxələnməmiş sistemin formalaşması Azərbaycanın iqtisadi uğurlarına şərait yaratmışdır. Bu gün dünya maliyyə böhranının törətdiyi fəsadların Azərbaycanda az hissə olunması bilavasitə uğurlu neft strategiyası ilə bağlıdır. Azərbaycanın yeni inkişaf imkanları, habelə dünyada baş verən global dəyişikliklər və çağırışlar da gənclərlə bağlı yeni sənədlərin qəbulunu zəruri edir.

Buna görə də ölkə gənclərinin hərtərəfli inkişafını təmin etmək məqsədilə "2015-2025-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin İnkişaf Strategiyası" Prezident tərəfindən təsdiq olunub. İnsan inkişafı indeksinə əsasən Azərbaycan artıq bir neçə ildir ki, Küveyt, Rusiya Federasiyası, Malayziya və Türkiyə kimi dövlətlərlə yanaşı "Yüksək insan inkişafı ölkələri" qrupunda yer tutmuşdur. Bununla yanaşı, inkişaf davamlı bir prosesdir və bütün bu nailiyyətlər hələ yolun sonu demək deyil. Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran perspektivlər və çağırışlar milli inkişafın növbəti mərhələlərini diqqət etməkdədir. Azərbaycan özünün zəngin təbii və insan resurslarından istifadə edərək dayanıqlı və dinamik insan inkişafını təmin etməlidir.

Təhsil sistemi beynəlxalq standartlara daha da uyğunlaşdırılmalı, uşaq ölümü, ana sağlamlığı, yoluxucu xəstəliklər və ətraf mühit sahəsində Minilliyin İnkişaf Məqsədləri üzrə tədbirlər davam etdirilməlidir. İqtisadiyyatın diversifikasiyası, sahibkarlığın inkişafı, qeyri-neft sektorunda - turizm, kənd təsərrüfatı, xidmət sektoru, elmi-texniki tədqiqatlar, regionların inkişafı, informasiya texnologiyaları və digər sahələrdə islahatlar və dövlət proqramları sürətləndirilməlidir [5, səh. 464].

Bu günə qədər gənclərlə birbaşa bağlı olan "Azərbaycan Gəncliyi Dövlət Proqramı (2005-2009-cu illər)", "Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı (2007-2015-ci illər)" və "Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə Dövlət Proqramı"nın icrası, habelə əldə olunan nəticələr deməyə əsas verir ki, "2015-2025-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin İnkişaf Strategiyası" da Azərbaycan gənclərinin iqtisadi, humanitar və sosial həyatında yeni səhifə açacaq.

Strategiyanın gənclərimizin sosial problemlərinin həlli, onların işsizlik səviyyəsinin aşağı salınması, təhsil səviyyəsinin və peşə təhsili alanların sayının artması, əmək bazarının tələblərinə cavab verən rəqabətqabiliyyətli gənc kadr potensialının formalaşdırılması, gənclərin mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması, elm və texnika sahəsində çalışan gənclərin sayının çoxalması və digər sahələrdə əhəmiyyətli nəticələr verəcəyinə əminəm.

Müxtəlif ölkələrdə aparılan tədqiqatlarda nisbətlər dəyişməklə birlikdə, təhsilin iqtisadi artıma əhəmiyyətli dərəcədə təsirinin olduğu və iqtisadi böyümədə artımın əhəmiyyətli bir hissəsinin işçi qüvvəsinin təhsil səviyyəsinin artımından qaynaqlandığı müəyyən edilmişdir. Məsələn; İngiltərədə 7%, Belçika da 14%, ABŞ-da 15%, Argentina da 16%, Kanada da isə bu nisbət 25% olaraq müəyyən edilmişdir [4, səh. 3]. İnsan kapitalı və inkişaf arasındakı əlaqə dəqiqləşdikcə təhsil və təhsil sahəsinə qoyulan investisiya bütün dünyada əhəmiyyətli dərəcədə artmağa başlamışdır.

Dövlət başçısının Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında Azərbaycan təhsilinin dünya və Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının gücləndirilməsi, Təhsil standartlarının unifikasiyası və Bolonya prosesinin dərinləşməsi ilə Azərbaycanın təhsil ocaqlarının, xüsusilə də ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsinə, təhsil sahəsində həyata keçirilən beynəlxalq proqramlara onların fəal cəlb olunması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına xüsusi fikir veriləcəkdir.

Eyni zamanda, xarici ölkələrin aparıcı universitetlərində dövlət xətti ilə təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin sayının artırılması və xaricdə təhsil alaraq məzun olmuş mütəxəssislərin potensialından ölkənin inkişafında səmərəli istifadə olunması təmin ediləcəkdir.

İşsizlik məsələlərinin köklü şəkildə həlli təhsil sistemi ilə iqtisadiyyatın (məşğulluq məsələlərinin) sıx qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində mümkündür. Ona görə ki, iqtisadiyyatın inkişafı təhsilin və əksinə təhsilin inkişafı iqtisadiyyatın inkişafına səbəb olur. Təhsil sistemi ilə məşğulluğun əlaqəli inkişafı sahəsində aşağıdakıların həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur: - əmək bazarında yaranmış vəziyyətin təhlili və dəqiq proqnozlaşdırma aparmaqla müxtəlif ixtisaslı kadrlara olan tələbatın müəyyənəndirilməsi; - əmək bazarında rəqabət qabiliyyətli kadrların hazırlanması məqsədilə peşə təhsili sisteminin təkmilləşdirilməsi, orta məktəbi bitirən və ixtisas təhsili almaq imkanı olmayan gəncin işsiz qalmaması üçün məktəblərdə regionun xüsusiyyətlərinə uyğun sənət kurslarının təşkili; - iş yerində təhsilin davam etdirilməsi, fasiləsiz peşə təhsili sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi, mütərəqqi təhsil formalarının tətbiqi; - texniki peşə təhsili üçün müasir tələblərə cavab verən təhsil proqramlarının hazırlanması və ixtisas təsnifatının yeniləşdirilməsi; - orta təhsil sahəsində çalışan mütəxəssislər üçün ixtisasartırma və yenidən hazırlanma təhsilinin yeni modelinin tətbiqinin genişləndirilməsi; - insan amilinin inkişafına yönəldilmiş investisiyaların cəlb edilməsi üçün maliyyə mənbələrinin axtarılması, istifadəsi və s. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı üçün müxtəlif Dövlət Proqramları da həyata keçirilir. Regionlarda sosial siyasətin başlıca məqsədini əhalinin mənəvi ehtiyaclarının daha dolğun ödənilməsi, onların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması təşkil edir. Əhalinin məşğulluğunu təmin etmək məqsədilə regionlar üzrə aşağıdakı istiqamətlərdə məşğulluq siyasəti həyata keçirilməkdədir: - işsizliyin mənfi nəticələrinin aradan qaldırılmasına və işsizlərin sosial müdafiəsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi; - müəssisə və təşkilatların kadr siyasəti sahəsindəki işinin müvafiq məşğulluq xidməti orqanları ilə birgə aparılmasının təkmilləşdirilməsi; - ərazi sosial-iqtisadi inkişaf və məşğulluq proqramlarının hazırlanıb həyata keçirilməsi; - qeyri-neft sektorunda, xüsusilə aqrar, toxuculuq, emal müəssisələri və xidmət sahələrinin inkişafı hesabına

yeni iş yerlərinin yaradılması; - kəndli (fermer), ailə-kəndli təsərrüfatlarının, kooperativlərin, kiçik müəssisələrin inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi məqsədilə regionlarda maliyyə infrastrukturunun yaradılması; - bölgələr üzrə aqroservis xidmətlərinin yaradılması və onların müasir texnika və texnologiya ilə təmin edilməsi; - toxumçuluq bazasının inkişaf etdirilməsi; - kənd yerlərində sosial və kommunal infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi yolu ilə əhalinin, xüsusən də gənclərin miqrasiya səviyyəsinin azaldılması; - fermerlərin sahibkarlıq fəaliyyətinin sığortalanması və sığorta bazarı segmentinin genişləndirilməsi; - kənd təsərrüfatı məhsullarının satışı üzrə marketing şəbəkəsinin yaradılması və s. [3, səh 45].

Regionların inkişaf etdirilməsi üçün kənd təsərrüfatına diqqətin artırılması, kənd sakinlərinin yerlərdə məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, birgə təsərrüfatların təşkili, əhalinin lazımı texnika və avadanlıqlarla təmin olunması istiqamətində istər dövlət, istər bələdiyyə, istərsə də ayrı-ayrı sərmayəçilər müştərək fəaliyyət tədbirləri həyata keçirməlidir. Hər şeyi yalnız dövlətdən gözləməklə iqtisadi inkişafa nail olmaq real deyil, ölkənin inkişafında hər bir vətəndaş maraqlı olmalı, imkanı çatdığı qədər bu işə öz töhfəsini verməlidir.

2016-2020-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında əhalinin məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı – gənclərin əmək potensialından səmərəli istifadəsini təmin edən amillərdən biri kimi fikirimizə çıxış edə bilər.

Xarici alimlərin fikrinə, ölkədə təhsilin bir ilik uzadılması, ÜDM-nın 5-15% yüksəlməsi ilə səciyələndir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu göstərici daha yüksək, az gəlirli ölkələr üçün isə 23% təşkil edir [10].

Həmçinin, cəmiyyətin təhsil səviyyəsi milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliyi ilə çox sıx əlaqə təşkil edir. Həyat tempinin artması ilə əlaqədar olaraq, insan kapitalının bilik səviyyəsi tez "baqajı" tez bir zamanda köhnəlir, lakin daha yüksək səviyyəli işçilər tez bir zamanda yeni biliklərə yiyələnib, yeni texnologiyaları mənimsəmək qabiliyyətinə malikdirlər. Bu məqam gənclərin vaxtında yeni əmək bazarına uyğun peşələrə sahib olmaları həlledici rolə malikdir. İnsanların təhsil səviyyəsinin artması işsizliyin azaldılmasına gətirir, bu da hər bir ölkənin qarşısına qoyulan vəzifələrdən biridir. Beləliklə, gənclərin formalaşma prosesinə şəxsiyyət və cəmiyyət arasında olan bir münasibətlər kimi ikitərəfli bir proses kimi baxılmalıdır. İnsan kapitalının realizə edilməsi üçün şəxsi istəklərdən başqa ümumi olaraq cəmiyyətin mativasiyası zəruri hesab olunur, çünki məhz cəmiyyət tərəfindən gənclərdə olan bilik və təcrübələrə tələb yaradılır.

Ölkədə aparılan məqsədyönlü siyasət sayəsində formalaşmış uğurlu inkişafın 10 ili "Heydər Əliyevin modeli" kimi səciyələndir. Ölkə rəhbəri İlham Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Azərbaycan qısa müddət ərzində dünya ölkələrinin keçə bilmədiyi bir inkişaf yolu keçmiş, bu gün Cənubi Qafqazda güc mərkəzinə

çevrilmişdir. Artıq bu dövr islahatlar modeli Azərbaycanın iqtisadi sahəsində keçid dövrünün başa çatması ilə nəticələndi. Ölkə artıq yeni inkişaf mərhələsindədir. Bu inkişaf modelini "modernləşmə modeli" kimi xarakterizə etmək olar. Dünya maliyyə böhranından sonra bu özünü daha qabarıq şəkildə göstərməyə başlayıb.

Qlobal böhranın mənfi təsirlərindən səmərəli şəkildə sığortalanaraq sosial-iqtisadi modernləşmənin yeni keyfiyyət mərhələsinə uğurla transformasiya edən Azərbaycan bütövlükdə regionda ən nüfuzlu dövlətlərdən birinə çevrilmişdir. Bu ilk növbədə elmi əsaslar üzərində hazırlanmış milli iqtisadi inkişaf modelinə əsasən öz əlverişli coğrafi və geoiqtisadi məkanından istifadə edərək davamlı, dayanıqlı və sürətli inkişaf yoluna çıxaraq demək olar ki, dünyada lider ölkə kimi tanınmağa başlamışdır [5, səh. 586].

İqtisadi sahədə keçid dövrü kimi xarakterizə edilən ağır prosesi başa vuran Azərbaycan artıq öz milli inkişaf yolunu tapmış və bu yolla qəti addımlarla irəliləyir. Dünyada çox az sayda ölkələr var ki, bu iqtisadi sistemdən digərinə keçid zamanı düşünülmüş, ardıcıl və məqsədyönlü iqtisadi siyasət aparır. Təcrübə göstərir ki, müstəqil dövlətlərdən heç də hamısı sərbəst iqtisadi siyasət aparmaq iqtidarında deyildir.

Azərbaycan Respublikasının üzləşdiyi bütün çətinliklərə baxmayaraq, ötən illərdə uğurlu inkişaf rolunu tutdu və bu yolda inamla irəliləyərək böyük nəticələrə imza atdı. Azərbaycan dövlətinin qurucusu ümummilli lider Heydər Əliyevin uzaqgörənliklə yürütdüyü iqtisadi siyasət strategiyası bugünkü uğurlarımızı şərtləşdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aliyev İ.H., Məmmədov Y.Ə. "Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış" İnkişaf Konsepsiyasının Nəzəri-Metodoloji əsasları. Prezident kitabxanası. Bakı, 2012, 93 səh. 2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2014-cü il tarixli sərəncamı "Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış" İnkişaf Konsepsiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, Bakı, 29 dekabr 2012. 3. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011-2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı. 4. İqtisadiyyat qəzeti. 16-22. yanvar 2015-ci il. 5. İqtisadiyyatın davamlı inkişafı problemləri, perspektivlər. Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları, Sumqayıt, 2016. 6. Анисимов А.А. Макроэкономика / А.А. Анисимов, Н.В. Артемьева, О.Б. Тихонова. М.: Юнити-Дана. 2013. 600 стр. 7. И. Соболева. Парадоксы измерения человеческого капитала // Вопросы экономики. 2014. № 9. стр. 5-7. 8. Экономика и социология труда: Учебник / Под ред. Д.э.н., проф. А.Я. Кибанова. М.: ИНФРА-М, 2007. 584 стр. 9. Ореховский П.А. Общая экономическая теория. Ч.1. - Обнинск: МАЭС, 2015. 181стр. 10. Корчагин Ю. А. Российская газета [Электронный ресурс] / Ю. А. Корчагин. - Режим доступа: <http://www.rg.ru/2012/01/10/zakony.html>

Стратегия развития молодежи и роль уровня образования на рынке труда

С.Т.Джаббарова

В статье говорится о программах развития молодежи и проводимых со стороны государства мероприятиях в этой сфере. Отмечается, что проведены существенные работы в области перевода нефтяного капитала в человеческий и это может способствовать определению молодежи на реальном рынке труда. Использование потенциала студентов, обучающихся за границей, различных профессионально-специализированных училищ, системы непрерывного образования поможет привести уровень безработицы в стране к уровню принятой в экономике за норму и возрождению общества в целом.

Ключевые слова: уровень образования молодежи, стратегия развития, безработица, целенаправленная политика.

Strategy of development of young people and role of level education at the market of labour

S.T.Cabbarova

In the article talked about the programs of development of young people and measures conducted from the side of the state in this sphere. Marked that substantial works are conducted in area of petroleum capital in human and it can assist determination of young people at the real labour market. Use of potential of students, which student a foreign country, different professionally specialized colleges, the systems over of continuous education will help to bring an unemployment rate for a norm to the level accepted in economy and revival of society on the whole.

Key world: level of education of young people, strategy of development, unemployment purposeful policy.